Gönderim Tarihi: 13.09.2021

Kabul Tarihi: 20.09.2021

ERKEN CUMHURİYET’TE EKONOMİNİN MİLLİLEŞTİRİLME ÇABALARINA BİR ÖRNEK: MİLLİ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ (1929)

An Example of the Nationalization Effort of the Economy in Early Republican
Period: The National Economy and Saving Association (1929)

Ahmet İLYAS

Doç. Dr., Batman Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

ahmetilyas@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9578-9160

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Genç Cumhuriyet’in yaşadığı en büyük sorunlardan biri milli bir ekonomiyi tesis etme konusundaki yaşadığı zorluklardır. Osmanlı’dan devralınan ekonomik model, bağımsızlığını yitirmiş bir haldeydi. Lozan Barış Görüşmeleri devam ederken, devletin asli unsuru her alanda bağımsızlık ülküsü olduğu gibi ekonomik bağımsızlık da öncelikliydi. 1923-1929 yılları arasında yerli malı kullanılması ve Türk lirasının değerlendirilmesi mevzusu üzerine hummalı bir çalışma yürütüldü. Konuyla ilgili halkın görebileceği tüm mecralarda milli ekonominin ve tasarruf tedbirlerinden bahsedilerek, vatandaşların bilinçlenmesi sağlandı.

Bu çalışmada Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin kuruluşu, amacı, faaliyetleri, etkinlik alanı ve felsefesinin toplum üzerine ne denli olduğu irdelenmiştir. Çalışmanın önemli noktalarından biri Türkiye’de milli ekonomi ve devletçilik ilkesinin uygulanmaya çalışılmasında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin bir propaganda aracı olarak kullanılması ve halkın bu propagandaya destek vermesidir.

Anahtar Kelime: Milli Ekonomi, Yerli Malı, Tasarruf, Ekonomi, Cemiyet.

Abstract

One of the most crucial problems faced by the Young Republic is the difficulties in establishing a national economy. The economic model inherited from the Ottoman Empire had lost its independence. While the Lausanne Peace Negotiations were continuing, the main element of the state was independence in all areas, as well as economic independence. As a matter of fact, this was successful and the capitulations were abolished. Between 1923 and 1929, a feverish study was carried out on the subject of using domestic goods and evaluating the Turkish lira. Citizens were raised awareness by talking about the national economy and saving measures in all channels that the public could see. In this study, the foundation, purpose, activities, field of activity and philosophy of the National Economy and Savings Society were examined. One of the important points of the study is the use of the National Economy and Savings Society as a propaganda tool in trying to implement the principle of national economy and statism in Turkey and the public’s support for this propaganda.

Keywords: National Economy, Domestic Goods, Savings, Economy, Society.

1. GİRİŞ

Türkiye özelinde ekonominin millileştirilmesi veya yerli malın kullanılması ve özendirilmesinin temeli her ne kadar III. Selim'e kadar uzansa da asıl bilinçlenme II. Meşrutiyet dönemine kadar gitmektedir. İlk defa III. Selim tarafından yerli malı kullanılması ve yerli sanayinin teşvik edilmesiyle ilgili fabrikaların açılması için yapılan çağrılar önemlidir (Duman, 2001). Aynı şekilde yerli üretimi artırmak ve yerli tüketimi artırmak amacıyla Ahmet Cevdet Paşa'nın Yerli Malı Fuarını 1860 yılında yürürlüğe soktuğu belirtilmektedir. Ancak tüm bu çabaların bir süreklilik taşıdığını söylemek zordur. Genellikle bu girişimlerin bireysel olduğu kadar kesintiye uğradığını da ifade etmek elzemdir. Öte yandan bu girişimlerde toplumsal bilincin çok yüksek olduğu da söylenilemez. Yerli sanayinin korunması ile yerli hizmet mallarının özendirilmesi, genellikle Osmanlı ekonomisinde öncelik taşıdığı ifade edilebilir (Genç, 2014, s. 200). Ancak XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin tüketimde ithal mallara yönelmesi, yerli mal üreten sanayide kapanmaların yaşanmasına ve yerliliğin pazardaki oranının düşmesine zemin hazırlamıştır (Keyder, 2014, s. 45).

Yerli sanayinin yükseliş trendine girmesi ve yerli malın kullanılmasıyla ilgili temel ibareler genellikle II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde milli ekonominin örgütlenme araçlarından biri olan yerli malın kullanılması ve tüketilmesinde toplumsal bilinç önemli bir rol oynamıştır. (Şener, 1990, s. 215). Yaşanan savaşlar silsilesi sebebiyle yerliliğin teşvik edilmesi konusunda birtakım adımlar atılmıştır. İlk toplumsal anlamda örgütlenme İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi üzerine İtalya mallarına karşı yapılan boykot girişimidir (Avcıoğlu, 1976, s. 257). Kitlesele anlamda bilinçli boykot kararı ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna Hersek'i işgal etmesi üzerine gerçekleşmiştir (Köse, 2005, s. 467). Örgütlenmiş bir halde Avusturya mallarının boykot edilmesi yerine yerli malların kullanılması kararı, toplum tarafından da benimsenmiş olacak ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Osmanlı Devleti ile antlaşmak zorunda kalmıştır. Boykot kararı modern bir toplumsal hareket olmasının yanında yerli malın kullanılmasının teşvik edilmesi düşüncesi Osmanlı toplumunda yerli sanayiye canlandırma konusunda ciddi katkıda bulunmuştur (Çetinkaya, 2015, s. 242).

İttihatçıların iktidarı resmen ele geçirmesinden sonra siyasal bağımsızlık kadar ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve milli bir ekonominin yaratılması amaçlandı. Bu konuda Frederich List'in milli ekonomi felsefesini kendilerini düstur edinen ve sermayenin millileştirilmesi ve yerliliğin her alanda artırılması da temel kapsam olarak değerlendirildi.

İttihatçılar, toplumsal örgütlenme ve bilinçlenmenin sağlanması adına dernek, cemiyet ve özellikle mecmualardan yararlanma yoluna gittiler. Özellikle cemiyete yakın olan dergilerde yerli malın özendirilmesi hususu her daim işlenmeye gayret ediliyordu. Bu dernekler içerisinde ekonominin millileştirilmesi adına yerli malın kullanılmasının özendirilmesi adına önemli bir araç görevi gören İstihlak-ı (Tüketim) Milli Cemiyeti'dir. Cemiyet, yerli malı kullanılmasını teşvik etmek amacıyla Milli Meşrutiyet Fırkası yetkilileri tarafından kurulmuştur (İkdam, 28 Şubat 1913). Kurucuları arasında Mahmud Esad, Rıfki, Zühdü, Cemal, Ethem Beyler bulunmaktadır. Cemiyetin kuruluş nizamnamesinde: *"İstihlâk-ı Millî fikrini, İstihsal-i Millî" hüsnü uyandırmaktır. Vatanımızın yaşamasını isteyenler, davranışlarında bile millî çıkarı düşünerek, halkın oluşturduğu yerli ve millî iktisabı yaşatmak emelini takip etmelidirler. Vatan yaşar ise biz yaşarız, düsturunu vatanperver hiçbir fert unutamaz. Hâlbuki vatan her şeyden evvel iktisadi faaliyetler ile yaşar zengin, gözü açık ve münevver olur ise vatan mesut ve mamur olur. Vatanı iktisaden yaşatacak olan istihlak-ı millî fikrinin nedeni felaketlerdir. Rehberi millî bağımsızlıktır"* (İstihlak-ı Millî Cemiyeti Nizâm-nâme-i Esasisi, 1915, s. 1). Cemiyetin amacı yerli malı kullanımını yaygınlaştırmak, yabancı mallara yönelik boykot ruhunu temsile etmektir. Daha sonra cemiyete Sait Halim Paşa da katılmıştır. Cemiyet, özellikle İstanbul'da tasarruf ve yerli tüketim mallarının kullanılması konusunda ciddi bir etkinlik alanı oluşturmuştur.

1913 yılının mart ayında da Melek ve Zaime hanımlar öncülüğünde Kadınlar İstihlak Milli Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amacı Kadınlar Dünyası adlı dergide şu şekilde yer almaktadır: *"Yerli emtiasının istihlâk-ı hususunda sarf-ı mesai etmektir. Bazı hususat vardır ki, faaliyet ve ehliyetten ziyade ancak muâvenet-i ahali ile mevki-i fiile gelebilir. Bugün Avrupa'nın refahını temin eden sînâat ve ticaret değil midir? Bizim hâl-i nisyanda kalan zavallı sanayimiz terakkî yerine tedenniye uğraşmamış mıdır? Ve bu yüzden kucak kucak paralarımızı Avrupa'nın eteğine döküyoruz. Cemiyet menfaat-i umûmiyeyi temin için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecektir"* (Mamulât-ı Dâhiliye İstihlâki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Beyannâmesi , 1920, s. 4). Cemiyetin bir terzihane açarak burada yerli malı kullanımı teşvik etmek maksadıyla kadınların yerli malı kullanma bilincini artırmayı hedefledikleri anlaşılmaktadır (Özdemir, 2019, s. 31). Görüldüğü üzere cemiyetlerin yerli malı kullanılmasını özendirmeye yönelik önemli bir araç gördükleri anlaşılmaktadır. Yerli malı kullanılmasını teşvik etmek üzere yukarıda da belirtildiği üzere dergilerin de önemli bir görevi ifa ettikleri bilinmektedir. Bu dergiler arasında Kadınlar Dünyası'nın yeri farklıdır. Kadınlar Dünyası dergisinde yerli malı kullanımı yolunda birçok makalenin yayınlanmış

olması bu işin düşünsel anlamda da destekleneceğinin belirtisidir. Dergideki birçok yazıda esnafa çağrıda bulunarak dükkanlarına yerli malın konulmasını ve müşterilere de önerilmesini içeren çağrılar bulunmaktadır (Haydar, 1913, s. 25). Derginin önemli yazarlarından Nezihe Muhlis ve Atiye Şükran da kadınlara yönelik olarak yerli mallarının tüketilmesinin ve alışverişlerini Müslüman mağazalarından yapılmasını tavsiye etmiştir (Şükran, 1913, s. 177). Aynı şekilde İslam Dünyası Dergisi okuyucularına: “*Yerli Malına Rağbet, Cümlemize Vaciptir*” diyerek çağrıda bulunmuştur (Özçaylak, 2016, s. 28).

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Osmanlı ekonomisi en azından yabancı etkisini azaltmak maksadıyla kapitülasyonları kaldırdığını duyurdu. Öte yandan yerlilik ve millik kapsamında iktisadi vaziyetin Türkleşmesi adına koruyucu bir ekonomi politikası izlenmeye çalışıldı (Toprak, 1995, s. 57). Milli İktisat adı verilen savaş dönemi ekonomik politikası bir anlamda sermayenin el değiştirilmesi anlamına geliyordu. Yerli malı kullanımının özendirilmesi de bu düşüncenin önemli nüvelerinden birini oluşturuyordu (Başaran, 2005, s. 47). Basında ve dergilerdeki sık işlenen konular arasında Müslüman tüccar, yerli malı kullanma gibi kavramlardı. Savaş boyunca özellikle de ithalatın yüksek olduğu ülkelerle yaşanan savaş sebebiyle ithalatın azalmış olması yerli sanayinin ve yerli burjuvazinin de güçlenmesine zemin hazırlamıştı. Ancak savaş sonrası imzalan ateşkes süreci yaşanan milli mücadele dönemi bağımsız bir ekonomi ile yerli burjuvazinin önemini ortaya koymuştur.

2. DEVLETÇİLİK ÇERÇEVESİNDE TASARRUF TEDBİRLERİ VE YERLİ MALI KULLANMA BİLİNCİ

Milli Mücadele’nin yürütüldüğü bir dönemde yerli malı kullanımının özendirilmesi hususu TBMM’de görüşülen meseleler arasındaydı. Özellikle Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine dair kanun tasarısı Aralık 1920’den başlayıp 1921’in haziran ayına kadar görüşülmüş ancak bir netice alınamamıştı (Özçaylak, 2016, s. 60). Aynı şekilde Tekalif-i Milliye emirlerinde de bu ruhu görmek mümkündü. Ancak örgütlü bir şekilde yerli malı kullanılmasını sağlayan gelişmeler İzmir İktisat Kongresi’nde yer alacaktı.

Bağımsızlık Mücadelesinin tamamlanmasından sonra sıra ekonomik bağımsızlığa gelmişti. Ekonomik bağımsızlık en az siyasal bağımsızlık kadar önemliydi. Zira Osmanlı Devleti döneminde verilen kapitülasyonlar egemenlik hakkını ciddi anlamda zedelemişti. Bu hususların bir daha yaşanmaması adına Türkiye’nin ekonomik modelinin temeli, henüz Lozan

Antlaşması imzalanmadan evvel İzmir’de bir iktisat kongresi ile planlandı. Kongrenin yapılması önerisini de ilk kez gündeme getiren dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt) idi (Borator, 1982, s. 14). Mahmut Esat’ın önerisi üzerine, Mustafa Kemal Paşa, İzmir’de bir iktisat kongresinin yapılmasını kabul etti. Kongre kararı sonrası hazırlıklar başladı. Basında kongre ile ilgili genel bilgiler yer almaya başlamıştı. Vakit gazetesindeki haberde *“Memleketimizin iktisaden inkişaf ve teâlisi için takip edilecek hatt-ı hareket hakkında İktisat Vekâleti tarafından ciddi ve esaslı bir program tanzimi kararlaştırılmıştır. Vekâlet programın tanziminden evvel memleketin bütün iktisat unsurlarını bir araya toplayarak Türkiye İktisat Kongresi namı altında büyük bir kongre akdedilmesini uygun görmüştü”* (Vakit, 14 Ocak 1923).

Kongre’nin Lozan Barış Antlaşması’nın kesintiye uğramasının yapıldığı bir döneme denk gelmesi ve muhtemel batı ülkelerine subnimal mesajın verilmeye çalışılacak olması da önemliydi. Kongrede Mahmut Esat Bey mühim bir rol oynadı (Hale, 1984, s. 154). 17 Şubat 1923 tarihinde 1135 üye ile yaklaşık 3000 kişinin katılımıyla gerçekleşen kongre, Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasıyla başladı. (Ökçün, 1971, s. 12). Kongreye sanayici, çiftçi, işçi tüccar gibi birçok grup katılmış olup devletin ekonomik modelinin belirlenmesine çalışıldı (Hale, 1984, s. 154). Kongrede kapitülasyonların kaldırılması şartıyla yabancı sermayeye de karşı olmadıkları dair mesaj verildi. Öte yandan kongrede konumuz açısından önemli mesajlardan biri de tasarruf ve yerli malı tüketimini sağlama yolunda kamuoyunu harekete geçirecek ibarelerde bulunmaktaydı. Bu maddeler şunlardı:

“4. Madde-Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır: Vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçır. Millî istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır

5. Madde-Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanları evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi millî istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır.

6. Madde-Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleleyi bir vazife bilir” (Tezel, 1982, s. 137).

Kongre sonrası ekonominin toparlanabilmesi adına devletin elini taşın altına koyma gerçeğiyle karşılaşması, özellikle ithalatın sınırlandırılması ile yerli malına önem verilmesi umut verici gelişmeler arasında yer almaktadır. Öte yandan mecliste de yerli malı kullanımı ve

özendirilmesi adına çalışmalar bulunmaktadır. 9 Aralık 1925 tarihinde kanun tasarısı olarak meclis gündemine gelen ve özellikle yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanun layihasına ciddi bir destek aldığı anlaşılmaktadır. Kanun hakkında ilk sözü alan Aksaray Mebusu Besim Atalay, bağımsızlığın sağlanması ancak ekonominin bağımsızlığı halinde sağlanacağını belirterek her şeyin Avrupa'dan ithal edilmesini hatta turşunun bile Avrupa'dan alınmasına karşı olduğunu belirterek en azından milletvekillerinin elbise kumaşları için yerli malı kullanılmasını sağlayarak millete örnek olunmasını talep etmiştir (TBMM ZC, 09.12.1341: 64). Konya Mebusu Hacı Bey de Besim Bey'e katıldığını belirterek en azından asker ve polislerin kıyafetlerinin yerli kumaştan yapılmasını önermiştir (TBMM ZC, 09.12.1341: 67). Bursa Mebusu Rüştü Bey de Besim Bey ile diğer mebusların ifadelerine destek vererek şu ifadeleri kullanmıştır: *“Yerli malı kullanmak için mecburiyetler vardır. Fakat çok gevşektir. Mesela, İstanbul'da bir mağazaya gidersin, yerli malı yaramaz efendim, der, Avrupa malı var, daha iyi der. Yaramaz ne demek? Yerli malı yaramaz diyen adam, istiklal yaramaz, esaret daim güzeldir, der gibi bir şey söylüyor”* (TBMM ZC, 09.12.1341: 67). Sonuç itibarıyla birçok mebusun da destek vermesiyle 688 sayılı kanun olan yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanun kabul edilerek resmi gazetede yayınlanmıştır (TBMM ZC, 20.12.1341: 33).

Yerli malının teşvik edilmesi adına 1926 yılında bu defa İzmir'de Yerli Mamulâtı Müstehlikler Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, yerli malı kullanımı konusunda halkın özendirilmesini sağlamak için bu amaçla okul, halka açık yerler ile gazete ve dergilerin kullanılacağını belirtiyordu (Yerli Mamulât Müstehlikleri Cemiyeti Nizamnâmesi, 1341, s. 1-8). 1929 yılında ise İstanbul'da Yerli Mallarını Koruma Cemiyeti kurulmuştur (Özer, 2103, s. 599). Tüm bu açılan cemiyetler dönemin ekonomik şartları dikkate alındığında önemli bir vazifeyi ifa ettikleri anlaşıyor. En azından şunun altı çizilmelidir ki 1930'lara kadar erken Cumhuriyetin tasarruf tedbirleri ve yerli malı kullanma politikası bir devlet politikası haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda gerek devlet erkânı gerek cemiyetler ve gerekse basın üzerine düşeni yerine getirme konusunda sorumluluk almışlardır.

3. MİLLÎ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FELSEFESİ

1929 yılının Ekim ayında ABD'de borsada başlayan ve Kara Perşembe olarak belirtilen ekonomik kriz, tüm dünyayı domino taşı gibi etkileyerek dünya genelinde bir krize sebebiyet verdi (Lange, 2007, s. 37). Finansal sistemde yaşanan tıkanma, özellikle yeni kurulmuş olan devletlerin bir anda kendini izolasyona almasıyla sonuçlandı. Krizi hisseden ve ithalata

dayalı büyümeyle ilişkin ekonomilerin karşılaştığı en büyük sorun, tüketimi sınırlayıcı önemlerin yetersiz oluşuydu. Bu durum, büyümesi ithalata dayalı Türkiye’de ilk etaplarda krizin teğet geçeceği düşünülüyordu. Hatta iklim koşullarının iyi gitmesi sebebiyle tarımda yaşanan rekoltenin de yüksek olacağı tahmin ediliyordu (Ezer, 2010, s. 430). Fakat zaman geçtikçe yaşanan ekonomik durgunluk ve yüksek enflasyon Türkiye’nin 1930’lara kadar uyguladığı liberal ekonomik modelden vazgeçmesine, yatırımların devlet eliyle ve ekonominin devlet kontrolünde olmasını sağlayacak devletçilik politikasının uygulanmasına zemin hazırladı. Öte yandan tasarruf tedbirleri hemen yürürlüğe alınarak yerli malı tüketilmesi için organize olmuş bir devlet-halk birlikteliğinin sağlanması için adım atıldı. Bu amaçla halkın tasarruf tedbirlerine destek vermesini sağlayacak ve yerli malı tüketilmesini organize edecek olan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kuruldu (Hâkimiyeti Milliye, 13 Aralık 1929).

Cemiyet, Mustafa Kemal’in himayesinde ve Meclis Başkanı Kazım Özalp’ın başkanlığında bir grup milletvekili tarafından oluşturulmuştur. Bütün milletvekilleri bu kurumun doğal üyesi sayılmıştır. Cemiyet, kısa zamanda il ve ilçe düzeyinde örgütlenerek toplam 273 şubeye ulaştı. Cemiyetin üyeleri şu şekildedir: Hasan Bey (Saka), Dr. Fuat Bey (Umay), Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk), Saffet Bey (Arıkan), Mahmut Bey (Soydan), Rahmi Bey (Köken), Reşit Saffet Bey (Atabinen), Besim Bey (Atalay), Şükrü Bey (Ataman), Hakkı Saffet Bey (Tan), Celal Bayar (BCA, 490.1.0.0/1.3.16/4). Nizamnameye göre herkesin üye olabileceği ve milletvekillerinin cemiyetin doğal üyesi olarak kabul edilmesi önemliydi.

Cemiyet nizamnamesinde de tasarruf tedbirleri çerçevesinde yerli malı tüketilmesini öneren ifadeler yer almaktadır. Nizamnameye göre: “1-Halkı israfla mücadelele, hesaplı ve tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak. 2-Yerli mallarımızı tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak. 3-Yerli mallarımızın miktarını çoğaltmaya, cinslerini metanet zarafet, nefaset ve sair evsafi itibariyle yabancı mümasil mallar dercesine getirmeye ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak. 4-Yerli mallarımızın sürümünü artırmak suretiyle milletin iyi yaşamasını temin etmektir” (Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Nizamnamesi, 1929, s. 4). Cemiyet nizamnamesi hazırlandıktan sonra nizamnamenin bir örneği de belediyelere gönderilmiştir (BCA, 490.1.0.0/1.3.16). Cemiyetin amacı Hakimiyet-i Milliye gazetesinde şöyle belirtilmiştir: “1-Halkı israfla mücadelele, hesaplı, tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak. 2-Yerli malları tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak. 3-Yerli malların miktarını yükseltmeye, metanet ve zarafet itibariyle hâricteki mümasili mallar

derecesine getirmeye ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak. 4-Yerli malların sürümünü arttırmak". (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Aralık 1929). Cemiyetin kurucusu olan Reşit Saffet Bey, nizamnamenin dışında cemiyetin asıl amacını şöyle açıklamıştır. *"Maksadımız memlekete yalnız Türk malı almaya mecbur etmek değil, aynı zamanda Türk mallarının miktarını artırmak, cinslerini daha ziyade iyileştirmek ve fiyatlarını mümkün mertebe ucuzlatmaktır. Bunlardan başka, halkın ihtiyacına kafi gelecek kadar yerli mamulât olmasına çalışmak bunun için lazım gelen iktisadi teşekküllerin vücut bulmasına yardım etmek, istihlak kooperatifleri ve millî mamulata mahsus büyük satış mağazaları açılmasını temin etmek arzusunda'yız"* (Milliyet, 21 Kanunuevvel 1929). Bu arada cemiyetin erkek ve kadın kollarının da açıldığını belirtmeliyiz (Cumhuriyet, 19 Ekim 1931).

Cemiyet faaliyetlerine ilk olarak tüm yurttaki Tasarruf ve Yerli Malı Haftalarının okullarda kutlanması için Milli Eğitim Bakanlığı ile görüştü. Yapılan görüşmeler neticesinde öğrencilerin yerli malı kullanma amacını idrak etmeleri için her yıl 12-19 Aralık ayında Tasarruf ve Yerli Malı Haftasının kutlanması kararı alındı (Duman & Varnalı, 2013, s. 1533). Cemiyet kurulduktan sonra tüm parti il, ilçe teşkilatlarına gönderilen tamimde cemiyete üye olunmasını hatta üye kaydının yapılmasına yardımcı olunması istendi (BCA, 490.1.0.0/1.3.2). Üye konusunda yaşanan sıkıntılar sebebiyle cemiyet başkanı, Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'ye gönderdiği bir yazıda Gazi Mustafa Kemal'in himayelerinde kurulan Milli İktisat Cemiyeti'nin kitlelere ulaşması ve cemiyetin amacına uygun olarak halka tanıtılması için minarelere mahya asılması ve camilerde bu hususun halka anlatılması istendi (BCA, 51.0.0.0/1.17.23).

Basında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yerli malı kullanımının özendirilmesi anlamında haberler yer almaya başlamıştı. Özellikle bu haberlerin slogan şeklinde olup halkın kampanyalara dahil olması isteniyordu. Örneğin Vakit gazetesindeki haberde *"Yerli Kumaş Giyelim"* çağrısıyla halktan destek olunması talebi vardı. 26 Aralık Akşam gazetesinde ise halkın yerli malı kullanma ve tasarruf konusunda sorumluluk aldığını belirtiyordu (Akşam, 29 Aralık 1929). Yine basında yerli malı ile ilgili reklamlarda yer almaya başlamıştı. Reklamların özünde millilik ve yerlilik referansı ağır basmaktaydı. 1931 yılının Yerli Malı Kullanma ve Tasarruf Haftası kutlamalarında cemiyet üyesi Rahmi Bey, basına verdiği demeçte tüm dünyada fabrikaların kapatılmasına rağmen, Türkiye'de yerlilik kapsamında fabrikaların açıldığını halkın Edirne'den Kars'a tasarruf ve yerli malı kullanma konusunda ciddi bir mesafe kat ettiğini vurgulamıştır (Akşam, 15 Aralık 1931).

Yerli malı haftası kapsamında yurdun il, ilçe, kasaba hatta köylerde afişler asılarak halkın dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Bu afişe içerisinde şu sloganlar yer almaktadır: *“Yerli Malı Milli Servetin Memnasıdır”, “Hanımlar Tasarruftan Bahsediyor”, “Vatandaş Yerli Malı Kullan”, “Yerli Malı, Türk’ün Malı Herkes Onu Kullanmalı”, “Vatandaş Yerli Malı Giy, Para Biriktir”, “Bayramlıklarınızı, Bayram Hediyenizi, Yerli Mallar Pazarından Alınız”, “Seni Çocukken Annen, Büyükken Kumbaran Korur”, “Muhakkak ki Para Biriktirmek Faydalıdır, Asıl Biriktirmemek Zararlıdır”, “Ulusal İstihlakın Artması, Yerli Malı Kullanmakla Gerçekleşir”, “Kim Çocuğa Yar Olur, Mutfak Bahtiyar Olur”* (BCA, 490.1.0.0/1453.23.1/

Cemiyet her yıl aralık ayında genellikle halkevlerinin önderliğinde yerli malını kullanma ve tasarruf etme kapsamında çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinler arasında sergilerin açılması, devlet yetkilileri tarafından konferansların verilmesi, sokaklara, caddelere afişlerin asılması, halka hediye dağıtılması, çocuklara üzüm ve kuruyemiş vb. gibi yerli malını hatırlatacak ürünlerin verilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bilhassa her yerli malı haftasında Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İnönü konferans vermeye gayret göstermişlerdir. Örneğin 1935 yılındaki kutlamada, Başbakan İnönü 12 Aralık 1935 tarihinde Ankara Halkevi’nde verdiği nutukta tasarrufun daha fazla artırılmasını ve bir o kadar da yerli malı kullanımı artırmak hatta dışarıya mal satma konusunda ciddi bir mesafe almaları gerektiğini ifade etmiştir (Ulus, 13 Aralık 1935). Aynı şekilde cemiyetin başkanı olan Kazım Özalp de geleneksel olarak bir hafta boyunca kutlanacak olan Tasarruf ve Yerli Malı Haftası açılış konuşmasını kendisi yapmaya çalışmıştır.

Tasarruf ve Yerli Malı Haftası’nın kutlanması sırasında üzerinde en çok dikkat edilen nokta özellikle çocukların millilik bilincinin oluşmasına yönelik piyeslerin hazırlanmasıydı. Bu piyeslerde kısıdan hisse ve farkındalık oluşturma hususu önem taşımaktaydı. Piyesler genellikle Türk Ocağı ve sonra yerine açılmış olan Halkevlerinde oynatılırdı. Bazen de okullarda kısa piyesler öğrencilere gösterilirdi. Bu piyesler arasında şu oyunlar yer almaktaydı: *“Tutumlu Ol”, “Küçük Paralar”, “Biriktir”, “Bugünün Yarını”, “Yeni Ağustos Böcekleri ile Karıncalar”, “Haftamızı Oynuyoruz”, “Gazi Çocukları İçin”, “On Yılın Destanı”, “On Yılın Destanı”*. Cemiyetin tiyatroyu propaganda aracı olarak kullanılmasının yanında sergilerden de yararlanmaktaydı. Birinci Milli Sanayi Numune Sergisi, Ziraat Teknik Sergisi, İkinci Milli Sanayi Sergisi, On Yıl İktisat Sergisi bu uğurda sergilenenler arasındaydı (Duman, 1992, s. 139). Aynı şekilde cemiyet Sanayi ve Ziraat Kongrelerini de düzenlenmişti.

Tasarruf ve Yerli Malı Haftası aralıksız her yıl kutlanmaya gayret edilmiştir. Genellikle aralık ayına girmeden önce CHP Genel Sekreterliği tarafından gerek parti teşkilatına ve gerekse halkevlerine gönderilen taleplerde yerli malı haftasının kutlanması sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Örneğin 1934 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Başkanı 4. Tasarruf ve Yerli Malları Haftası dolayısıyla halkın tasarrufa ve yerli mallarına özendirilmesi hususlarının vaazlarda işlenmesi talebini Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'ye iletmıştır (BCA, 30.18.1.2/3.22.17). 1935 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından tüm parti il ve ilçe teşkilatlarına gönderilen genelgede yerli malı haftası için gerekli desteğin verilmesi ve cemiyetin çalışmalarına katılımın sağlanması istenmiştir (BCA, 490.0.0/3.11.9).

Dokuzuncusu kutlanılacak Yerli Malı Haftası kapsamında Dahiliye Vekili ve Genel Sekreter Refik Saydam tüm il ve ilçe teşkilatlarına gönderdiği tamimde bulundukları bölgede kurulmuş olan cemiyetin faaliyetlerini desteklemelerini talep etmiştir (BCA, 490.0.0/4.19.23). 1939 yılının 10. Yerli Malı Haftası kutlamasında ise genel sekreterlik öğrencilere üzüm, incir, fındık, Ayıntap fıstığı, elma, portakal ve Malatya kayısının, kahvelerde oturanlara ise çay yerine bu yemişlerin verilerek yerli malı haftası bilincinin oluşturulması hedeflenmiştir (BCA, 490.0.0/4.21.31). Öte yandan kutlamalar sırasında Diyanet İşleri Başkanı tarafından müftülere gönderilen yazıda ise 1-Yerli malı kullanmanın bir milli borç olduğu ve bunun yurt ve ulus için faydalarının anlatılması. 2-Para biriktirmenin fertçe ve ulusça ehemmiyeti, biriktirilen paraların bankalarımıza yatırılması, bankalarda 1938 yılında 100 milyonu bulan tasarruf hesaplarının kısa bir zamanda 500 milyonu bulmasının bir ulusal hedef olduğunun belirtilmesi. 3-Tasarruf ve Yerli Malı Haftası aynı zamanda üzüm, incir, fındık, fıstık, Malatya kayısı, portakal elma haftası olduğundan bu kapsamda her yerde ve her evde yemişlerimizin yenmesi lüzum ve faydalarının söylenmesi istenmiştir (BCA, 51.0.0/4.36.9).

Cemiyetin kısa zamanda örgütlenmesi açısından önemli bir noktaya ulaşması ve devletçilik alanında devletin vatandaşa mevcut durumu kolay bir şekilde anlatması önemlidir. 1934 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti yapmış olduğu faydalı işler sayesinde Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kamu yararına çalışan bir dernek olarak kabul edildiğine dair kararnameyi imzalamıştır (BCA, 30.18.1.2/42.3.1580-37). Yerli malı kavramı kategorize açısından bir literatür olarak kullanılması yaygınlaşınca 1940 yılında yerli malı kavramının evrenselleştirilmesi adına onun yerine Türk Malı ibaresinin

kullanılmasını İsmet İnönü bir kararname ile kanunlaştırmıştır (BCA, 30.18.1.2/91.63.12)

Görüldüğü üzere Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kuruluş ve felsefesine uygun olarak tüm yurttaki ekonominin yerleştirilmesi ve ulusal bir bilinç kazanması konusunda ciddi bir gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Cemiyetin öte yandan önemli dinamiklerinden biri de kadınların yapmış olduğu çalışmalardır. Kadınlar özellikle el işçiliğine dayalı becerilerini sergiledikleri ürünler, Kadınlar Birliği Cemiyeti'nin çalışmalarıyla niteliksel bir hal almıştır. Özellikle birçok kutlamada, sergide, baloda kadınların yapmış olduğu faaliyetler gösterilmiştir. Bir kere tasarruf ve yerli malı bilinci oluşturulmak isteniyorsa bu bilincin taşıyıcıları arasında kadınlar önemli bir yer tutmaktaydı. Kadınlar bir anlamda devletin ideolojik aracı gibiydi. Zira kadınlar, ailenin harcama dahil birçok kalemini üstleniyordu. Cumhuriyet ekonomisinin 1929 iktisat krizinde devletin kadınlara yönelik bakış açısında tasarrufun ve yerli malı kullanma ile çocuklara örnek olma hususunda biçtiği değer önemlidir. Örneğin İnönü 1932 yılındaki halkevindeki konuşmasında kadınların bu cemiyet için öneminden bahsederken, kadınların tasarruf bilincinin ve yerlilik anlayışında kadınlara düşen role şu şekilde değinmiştir: *“Bir evin yiyecek ve giyeceğini evin işleri ile en çok uğraşan erkek bile en ziyade evi ihmal eden hanımdan daha çok bilemez. Yiyecek ve giyecek şeyler evde, münhasıran hanımın hükmettiği sahadır. Onun için, gerçi bu mülahazatım her birimizi evlerimizde kısa bir münakaşaya sevk edecektir, amma birbirimizi ikna ettikten sonra bu sahada ve benim kanaatimce zaten millî inkişafın her sahasında hanımlarımızın rolü birinci dereceyi tutacaktır. Türkiye’de hanımların gerek tahsilde gerek bütün millî teşebbüslerde ifa edecekleri hizmetler, milletin ilerlemesi için başlı başına bir vasıtaadır”*

1929 yılı iktisat buhranı tüm ülkeleri etkilediği gibi Türkiye’yi de ciddi anlamda etkilemiştir. Özellikle yaşanan döviz açığı ve tüm bunların yanında Lozan Barış Antlaşması’na binaen ödenecek Osmanlı borçlarının ilk taksitinin de gelmiş olması büyük sorundu (Boratav, 2005, s. 48). Dünya genelinde ülkelerin para birimlerinin İngiliz Sterlin karşısındaki değer yitirmesi ve yaşanan enflasyon süreçleri dikkate alındığında Türkiye ciddi bir krizle karşı karşıyaydı (Kıpal & Uyanık, 2001, s. 73). Öyle ki o dönem referans olarak alınan İngiliz parasının bir anda 10-14 lira arasında değiştiğini ve ciddi bir ekonomik kriz olduğu belirtiliyordu (Nur, 1967, s. 1488). Rıza Nur o dönem yaşananlarla ilgili olarak hatırlarında şu ifadeler vermişti: *“Zavallı paramız havadadır. Mütareke iptidasında hatıramda kaldığına göre iki üç kağıt liramız bir İngiliz’di. Bir düzine düştü. Bu hale*

geldi. İktisadi buhran var. Ateşten gömlek giydik. Çünkü hükümet parayı düzeltmek için cebri ve anormal tedbirler tatbik ediyor. İngiliz lirasını zorla 10.25 kuruşa düşürebildi. Hükümet beş-on gündür boyuna daha düşecek diyor ama orda kaldı. Yine birden fırlamaya hazır. Gerilmiş bir yaydaki ok gibi duruyor” (Nur, 1967, s. 1488). Başbakan İnönü de Türk lirasının hızlı değer yitirmesi üzerine yapmış olduğu konuşmada önemli noktalara değinmişti: *“Milli paranın altına nazaran sabit bir kıymet alması bütün kuvvetimizle varmaya çalışacağımız varmaya çalıştığımız hedeftir. Bizim düşündüğümüz başlıca tedbir; bütçe muvazenesi gibi bütün memleketin tediyе muvazenesinde açıktan kurtulmaktır. Bütün vekâletlerin bütçeleri dahilinde hariçten tedarik etmeye mecbur oldukları, henüz sarf olunmamış ihtiyaçları derhal tevkif ettik. Bütün memlekette hususi idarelerde ve belediyelerde tasavvur edilip henüz bir mukaveleye bağlanmamış olan, harici masrafları kâmilten durdurduk”* (Cumhuriyet, 15 Aralık 1929).

İngiliz parasında yaşanan dalgalanmalar Türkiye’de ihraç malları fiyatlarının hızla düşmesine sebep olduğu gibi, tarımda ve ticareti destekleyen ödemeler dengesini bozarak kredilerin ödenmesini zorlaştırmıştır. Sonuç olarak ciddi anlamda bir döviz krizi yaşanmıştır (Keyder, 2014 , s. 123). Bu anlamda devlet ekonomiyi dışa kapayarak dış pazara bağlı olma durumunu minimize etme kararını aldı. Bu anlamda Türk lirasının değerinin artırılması önemliydi. Bu anlamda Milli İktisat Cemiyeti’nin çalışmalarından biri de Türk parasının itibarını artırmaya yönelikti. Cemiyet, özellikle ithal mal yoluyla alınan ürünlerin kullanımını sınırlamasına yönelik propaganda yaparak döviz çıkışına engel olmaya Türk lirasının değerinin artırılmasına yardımcı olmaya çalıştı. Öte yandan, devlet kaçak malların yurt için sokulmasını önleme ve ülkedeki dövizin çıkışını engelleme konusunda büyük bir sorumluluk üstlendi (Karagöz, 2009, s. 15). Ayrıca satın alınan hemen hemen bütün mallar Türk lirası karşılığı cinsinden ödenmesi kararı alındı (BCA, 30.18.1.2/97.107.4). Bu durum geçici de olsa ekonomi de bir rahatlama sağladı.

1930’lardan sonra özellikle Sovyet Rusya’da uygulanan beş yıllık kalkınma planlarının bir benzeri Türkiye’de de yapılmak istenmiş ve bu konuda önemli bir mesafe katedilmişti. Atatürk’ün özellikle sanayileşme konusundaki söylev ve demeçleri 1930’lar sonrası Türkiye için önemli bir mihenk taşıydı. 1934 yılındaki I. Beş Yıllık Kalkınma hamlelerinde yerli malı kullanılarak sanayileşme adımlarına önem verildi. Özellikle 1930 yılında Milli Tasarruf Cemiyeti tarafından Ankara’da düzenlenen Sanayi Kongresi’nde dokumacılık, dericilik, tarıma bağlı her türlü sanayi faaliyetlerinin yerli hammadde kullanılarak kurulması kararı vardı (Kadau,

1998, s. 71-72). Beş yıllık kalkınma planında da üç beyaz (un, şeker, pamuk) üzerine kurulacak fabrikalarla ilgili fizibilite raporları hazırlandı. Bu raporlar ışında birçok fabrikanın ülkenin muhtelif yerlerinde açıldı. Açılan fabrikalarda esas amaç dışa bağımlılığı azaltmaktır.

Milli İktisat Cemiyeti, 1936'da adını Ulusal Ekonomiye Artırma Kurumu olarak değiştirerek çalışmalarına devam etti. Cemiyetin 1936'dan sonra bilhassa savaş koşulları içerisinde kendi yağında kavrulma amacına uygun olarak varlığını sürdürmeye çalıştı. CHP Genel Sekreterliği tüm illere gönderdiği talimatta savaş koşulları içerisinde Ulusal Ekonomiye Artırma Kurumu'nun çalışmalarına yönelik her türlü kolaylığın sağlanması ve yerli malı kullanma bilincinin artırılmasını istedi (490.1.0.0/3.15.1). Öyle ki savaş döneminde kurumun asıl afişi "*Yerli Malı Kullanmağı Ahlak Edin, Az Az da Olsa Para Biriktirmeye Çalış*" şeklindeydi (BCA. 490.1.0.0/596.60.2). Daha önce cemiyet tarafından çıkarılan İktisat ve Tasarruf Dergisi, bilimsel verilerle desteklenmek Ulusal Ekonomi ve Artırma Dergisi'ni dönüştürüldü (BCA. 490.1.0.0/1310.350.5). Derginin editörlüğüne ise Vedat Nedim Tür getirildi. Dergide savaşın getirmiş olduğu ağır yükün hangi şekilde telafi edileceği, Atatürk'ün Milli Ekonomi Modeli, Celal Bayar'ın Yerli Malın Kullanılmasına Yönelik Faaliyetleri ve çeşitli yazarların yazıları bulunuyordu.

Savaşın başlangıcından bitişine kadar Ulusal Ekonomiye Artırma Kurumu, yerli malını teşvik etme ve yerli malının görünürlüğü artırma konusunda çalışmalarını disipline bir şekilde yerine getirmeye çalışmıştır. Hatta bu yaklaşım partiler üstü bir mevzu olduğundan 1950 yılında iktidar değişmesine rağmen Demokrat Parti, yerlilik ve millilik konusuna son derece ehemmiyet vermiştir. Ulusal Ekonomiye Artırma Kurumu, 1955 yılında yapılan değişikliklerle Türkiye Ekonomi Kurumu olarak varlığını devam ettirmiştir (Duman, 1992, s. 141). Kurum çalışmalarını günümüze kadar yerli malı kullanma alışkanlığının kazandırılması, ekonominin millileştirilmesi gibi uluslaşmanın ekonomi üzerindeki propaganda tarafında ciddi bir çalışma yaptığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Genç Cumhuriyet'in ekonomide millileştirme hamleleri arasında halkın yerlilik konusundaki bilinçlenmesine yardımcı olan önemli kurumların başında gelmektedir. Her ne kadar bir inkılap olmasa da dünden bugüne topluma tasarruf ve yerli malı kullanma alışkanlığının kazandırılması hususunda görevini önemli ölçüde yaptığı anlaşılmaktadır. Özellikle cemiyet, bugün bile her çocuğun kumbarada para

biriktirme ve her yılın belirli günlerinde kutlanılan yerli malı kullanma alışkanlığının devam ettirme konusunda ciddi bir davranış kazandığını belirtmeliyiz. Yeni kurulan bir devletin özellikle de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devralınan Düyun-u Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi gibi hemen her türlü ekonomik faaliyetin kontrol altında olduğu bir düzenden bağımsız bir Türk ekonomisi yaratmak ve ekonomide yerileştirme çalışmalarının yapıyor olması gerçekten zordu. Tüm bu zorlukların yanında 1929 dünya ekonomik krizi ile Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesi konusunda yaşanan sıkıntılar, Cumhuriyet yöneticilerini ekonomide yerlilik oranının artırılması konusunda bir anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

1929 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulmasına olanak sağlayan gelişmeler Türkiye'de milli ekonomi modelini destekleyen ana gelişmeler arasında yer alıyordu. Özellikle devletçilik ekonomik modelinin altının doldurulması ve ithalatın yeterince kısıtlanması bu anlayışın ana kolonları arasında gösterilebilir. Öyle ki 1929'dan sonra neredeyse tüm kamu kuruluşları, basın, mecmualar yerli malı özendirme ve tasarruf üzerine yoğun bir propaganda faaliyetleri içerisinde bulundu. Okullarda, gazetelerde, sergilerde, kongrelerde hemen her türlü haber alma ve haberi yayma alanlarında halkın bilinçlenmesi için çalışmalar yürütüldü. Cemiyet, yapmış olduğu çalışmalarla, hemen hemen kentlerde tasarruf ve yerli malı kullanma konusunda bir noktaya ulaşabildi.

Kırsalda zaten yerli malı kullanma konusunda bir milli bilinç öteden beri vardı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise devletçilik ekseninde tarım ve sanayide hazırlanan kalkınma planlarında millilik felsefesi ön plana çıkararak gazete manşetlerinde yer aldığı şekilde "*Yerli Malı Yurdun Malı Herkes Bunu Kullanmalı*" şiarı ölçüsünde yerliliğe, "*Vatandaş Boş Yere Para Harcama*" ifadesiyle de tasarrufa vurgu yapılmaya çalışıldı. Savaşın başında cemiyet Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumuna dönüşürken, savaş sonrası hatta günümüze kadar kuruluş felsefesine sadık kaldığını belirtmek gerekir. Öte yandan bugün ilkökul öğrencilerinde başlamak üzere yerli malı kullanma konusu sınıflarda bilgilendirme köşeleri ile 12-18 Aralık haftasında ise yerli malı kullanma etkinliği yaparak çocukların hem tasarruf konusunda hem de yerli malı kullanma anlayışının oturtulmasına yardımcı olunmaktadır.

5. KAYNAKLAR

1-Arşiv

BCA.

TBMM ZC.

2-Basın

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Milliyet

Ulus

Vakit

3-Eserler

Çetinkaya, Y. D. (2015). *Osmanlı'yı müslümanlaştırmak, kitle siyaseti, toplumsal sınıflar boykotlar ve milli iktisat (1909-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ökşün, G. (1971). *Türkiye iktisat kongresi 1923*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Yayınları.

Özçaylak, A. (2016). *Cumhuriyet dönemi ekonomisinde yerli malı politikaları ve uygulamaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özdemir, N. (2019). I. Dünya Savaşı'nda İstihlak-ı Milli Kadınlar Cemiyeti'nin faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 29-47.

Özer, S. (2103). 1929 Dünya ekonomik bunalımı çerçevesinde yerli malı ve tutum haftası kutlamaları. *Turkish Studies*, 595-613.

Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin düzeni I*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Başaran, M. (2005). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilk yıllarına yerli malı kullanımı teşviki. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 45-62.

Boratav, K. (2005). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, K. (1982). *Türkiye'de devletçilik*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Duman, D. (1992). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 127-141.

Duman, D. (2001). *Ulusal ekonominin yapılanmasında yerli malı haftaları*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Duman, D., & Varnalı, Ö. Ş. (2013). 1930'larda çocuk piyeslerinde yerli malı kullanma ve ulusal ekonomi bilincini oluşturma çabaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1529-1547.

Ezer, F. (2010). 1929 Dünya ekonomik krizi'nin Türkiye'ye etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 427-442.

Genç, M. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Hale, W. (1984). The tradition and the modern in the economy of Kemalist Turkey: The Experience Of The 1920s . J. M. Landau içinde, *Atatürk and the Modernization of Turkey* (s. 153-171). E. J Brill.

Haydar, A. (1913). Yerli malları . *Kadınlar Dünyası*, 24-26.

İstihlak-ı Millî Cemiyeti Nizâm-nâme-i Esasisi. (1915). İstanbul: İfham Matbaası.

Köse, O. (2005). Osmanlı-Amerikan ilişkilerinde bir kriz: Hacı David Vapur kumpanyası boykotu (1911). *Bellekten*, 461-482.

- Kadau, T. (1998). Atatürk döneminde (1923-1938) Denizli sanayisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 67-74.
- Karagöz, H. (2009). *Döviz kuru dış ticaret ilişkisi*. Konya: Konya Ticaret Odası .
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları .
- Keyder, Ç. (2014). *Devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kipal, U., & Uyanık, Ö. (2001). *Türkiye milli iktisat tarihi (devletçilik)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Lange, B. (2007). *The stock market crash of 1929: The end of prosperity*. New York: Chelsea Houses Publishers.
- Mamulât-ı Dâhiliye İstihlâki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Beyannâmesi . (1920). *Kadınlar Dünyası*, 1-4.
- Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Nizamnamesi*. (1929). Ankara .
- Nur, D. R. (1967). *Hayat ve hatıratım 4. Cilt* . İstanbul: Altındağ Yayınevi.
- Şükran, A. (1913). Bilmek isteriz. *Kadınlar Dünyası*, 177-178.
- Şener, A. (1990). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktisadi ve mali politikaları (1908-1918). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 203-232.
- Tezel, Y. (1982). *Cumhuriyet tarihinin iktisadi tarihi (1923-1950)*. Ankara: Yurt Yayınları .
- Toprak, Z. (1995). *Milli iktisat-milli burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yerli Mamulât Müstehlikleri Cemiyeti Nizamnâmesi*. (1341). İzmir: Nefaset Matbaası.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.